

מחזיק בספר תורה בידו. (28)

אולם של תלמיד חכם אפילו לכתחלה — די
כאשר מחזיק בתפילין. (29)

תנו רבנן: שבועת הדיינין אף היא בלשונה
נאמרה. תהא אמירת השבועה בכל לשון
שהנשבע מבין [וכמו שאר הדברים הנאמרים
בכל לשון, כגון קריאת שמע ותפילה].

לט-א ואומרים לו בית דין, לנשבע: הוי יודע שכל
העולם כולו נודעוץ בשעה שאמר הקב"ה

בסיני "לא תשא את שם ה' אלהיך
לשוא" (30)

ועוד אומרים לו בית הדין: וכל עבירות
שבתורה נאמר בהן "ינקה", שמנקה הקב"ה
לעוון העובר את אותה העבירה. וכאן נאמר
"כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו
לשוא"!

עוד אומרים לו: וכל עבירות שבתורה
נפרעין את עונש העבירה רק ממנו בלבד,
וכאן, בשבועת שקר, מענישין ונפרעין ממנו

שמוניח תפילין". וכתב הש"ך שלפי זה, בימינו
אין חילוק בין תלמיד חכם לעם הארץ. עד כאן
דבריו.

[אולם בדברי הגמרא "תלמיד חכם לכתחילה
מיושב", נראה כי מדובר בתלמיד חכם גמור.
שמחויבין לכבדו משום כבוד התורה. וכן מבואר
ברא"ש שכתב כי השבועה מעומד. משום
שהשבועה, כגמר דין היא. ואילו תלמיד חכם
מיושב משום שכבוד התורה עדיף.]

האורים ותומים ס"ק מ"ג חולק על הש"ך
וכתב שנראה בכונת רב האי גאון שרק המניח
תפילין כל היום כדרכם בימים קדמונים נשבע
בתפילין. אבל המניח תפילין בזמן קריאת שמע
פשיטא שצריך להחזיק ספר תורה בידו. שהרי
לא ברשיעי עסקינן שאינם מניחים תפילין.

ב. עיין בשו"ת חתם סופר [חושן משפט סימן
ע"ג] שנקט שאין תלמיד חכם יכול להישבע
כשהתפילין עליו אלא צריך לחלצם ולהחזיקם
בידו.

30. כתב רבינו יונה בשערי תשובה שער ג' את
מ"ה: ואם חייבו בית דין את האדם להשבע
שבועה. והוא יודע אשר פיו דיבר שוא, אסור
לקבל עליו השבועה לאמור "אנכי אישבע"
למען הפחיד את חבריו, אף על פי שאין לו

ותירץ: אצל אליעזר ואברהם, לא נתחדשה
כל מצוה אחרת כי אם זו, ולכן נשבע במילה.
ועוד, לחפץ מצות המילה, היתה חשיבות כספר
תורה לגביהם!

28. כתב הרמ"א בחושן משפט סימן פ"ז סעיף
ט"ו: ויש אומרים שספר תורה, לאו דוקא. אלא
הוא הדין שאר ספרים שיש בהם שמות.

וכתב הסמ"ע שמדברי הרמ"א מוכח שסובר
ששאר ספרים עדיפי מתפילין. שהרי בתפילין
מבואר בגמרא שאינם אלא בדיעבד. ואילו לגבי
ספר תורה כתב הרמ"א שהוא הדין שאר ספרים.
ואם כן, ספרים — הרי הם לכתחילה. ועדיף
מתפילין.

והש"ך שם חולק על כך, וכתב דכיון שאפילו
שבתפילין לכתחילה לא משביעין, אם כן כל
שכן שבשאר ספרים לא משביעין. שהרי מצינו
בכמה מקומות שחמורה קדושת התפילין
מקדושת שאר ספרים. וודאי שאין תפילין שונים
מהם.

29. א. כתב הש"ך בסימן פ"ז ס"ק מא בשם רב
האי גאון שתלמיד חכם המובא בגמרא שנשבע
לכתחילה בתפילין — הוא על פי מה שאמרו
בסוטה [כב א] "איזהו תלמיד חכם — כל

וממשפחתו!

לפינן מפסוקים אלו]:

"ואשא עיני ואראה מגילה עפה. ויאמר אלי — זאת האלה [הקללה] היוצאת על פני כל הארץ ... היוצאתיה [לאלה הזאת] **נאם** ח' **צבאות** ובאה [האלה] **אל בית הגנוב**, ואל **בית הנשבע בשמי לשקר**, ולנה בתוך ביתו וכלתו, ואת עציו ואת אבניו!

ודורשת הגמרא פסוקים אלו:

היוצאתיה — לאלתר.

ובאה אל בית הגנוב — זה הגנוב דעת הבריות. היינו, שאין לו ממון אצל חבריו ובכל זאת טוענו שחייב לו ומשביעו.

ואל בית הנשבע בשמי לשקר — כמשמעו.

ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו — הא למדת: כי דברים שאין אש ומים מכלין אותן כמו אבני הבית — שבועת שקר מכלה אותן!

ולאחר שהזהירו בית דין את העומד להשבע בכל האזהרות החמורות האלו:

אם לאחר כל זאת אמר, איני נשבע! אלא

שנאמר: "אל תתן את פיך לחטיא [לגרום שיענש על ידי חטאך] — את בשרך".

ואין "בשרו" אלא קרובו, שנאמר: "ומבשרך לא תתעלם!" ומוכח שאף "בשרו", דהיינו משפחתו, נתפשים ונענשים בחטאו. (31)

וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו בלבד, וכאן ממנו ומכל העולם כולו. (32) שנאמר [בספר הושע ד ב כאשר מונה הנביא את חטאי ישראל יושבי הארץ, ומונה כך] "אלה, וכחש, ורצח, וגנוב, ונאף" וגו'.

ו"אלה וכחש" — הוא עוון שבועת שקר. ובהמשך שם כתוב: "על כן תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה" — בסיבתו של זה הנשבע לשקר.

וזהו שנפרעין ממנו ומכל העולם. (33)

וכל עבירות שבתורה — העובר עליהם, אם יש לו זכות תולין לו, ממתניין לו ואין מענישין אותו במשך שנים ושלשה דורות. ואילו כאן נפרעין ממנו לאלתר.

שנאמר בזכריה ה [לקמן תבאר הגמרא איך

בלבבו להשבע. שנאמר "לא תשא" ויש בכלל משמעו שלא תקבל להשבע לשוא!

31. בבאור לימוד הגמרא מהפסוק, עיין מהרש"א [חידושי אגדות] כתובות עב א.

32. פירשו התוס' ד"ה שנאמר [וכן הרמב"ן] דלאו דוקא כל עבירות שבתורה אין נפרעין מכל העולם, דהרי ברציחה וניאוף גם נפרעין מכל העולם. אלא הכונה היא כלפי חייבי לאוין. שרק בהם חמורה השבועה בכך שנפרעין ממנו ומכל

העולם.

והוסיף הרמב"ן, שנפרעין מכל מעולם אף מחמת שאר עבירות הכתובות במקרא בספר הושע. [ד ב] והם, גנוב ורצוח ונאוף. אבל בשאר חייבי כריתות, לא נאמרה חומרה זו.

33. העיר הבכור שור: מה הוא האיום לנשבע מכך ששאר בני אדם נענשים על ידו? ותירץ, שודאי נפרעין ממנו על שגרם פורענות לעולם ועונש הרבים תלוי בו. ובזה מאיימים עליו.

היום. אלא העתיד להיות.

ואין לי בכלל הברית, האלה, והשבועה שנאמרו בסיני אלא מצוות שקיבלו עליהם מהר סיני, אבל מצוות העתידות להתחדש כגון מקרא מגילה שלא נתקבלה בסיני, מניין שאף היא בכלל זאת?

תלמוד לומר: [במגילת אסתר] "קימו וקבלו היהודים עליהם" — קימו מה שקבלו על עצמם כבר בהר סיני! (36)

ומבאר הגמרא את כל דברי הברייתא מתחילתה:

שנינו בברייתא: שבועת הדיינין אף היא בלשונה נאמרה.

ודנה הגמרא לבאר: מאי אף היא בלשונה נאמרה?

כדתנן: אלו הדברים שדינם באמירה, ואף הם נאמרו בכל לשון: פרשת סוטה [כאשר משביעין את הסוטה שלא נטמאה — ישביעה בלשון שהיא שומעת ומבינה].

וידיי מעשר, כשגומר אדם להפריש מעשרות של השנה השלישית, שנת המעשר, ומוציא מביתו, מתודה: (דברים כו יג) "ביערתו הקודש מן הבית" זה מעשר שני, "וגם נתתו ללוי" זה מעשר ראשון, "ולגר ליתום ולאלמנה" זה מעשר עני. וידיי זה אף הוא

מקבל עליו לשלם — פוטריין [משלחין] אותו מיד, כדי שלא יתחרט ויחזור בו ויבקש להישבע, אלא ישלם מיד מה שקיבל עליו על ידי כך שלא רצה להישבע.

ואם בכל אופן אמר: הריני נשבע! העומדין שם אומרים זה לזה: סורו נא מעל אחלי האנשים הרשעים האלה! וגומר.

וכשמשיעין אותו, אומרים לו: הוי יודע שלא על מה שבדעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת ב"ד [לקמן] בעמוד ב מבואר מה בין דעתו, לבין דעת המקום, ולדעת בית דין]. שכן מצינו במושה רבינו כשהשביע את ישראל [בפרשת אתם ניצבים] (34) אמר להן:

דעו, שלא על דעתכם אני משביע אתכם, אלא על דעת המקום ועל דעתו. שנאמר: ולא אתכם לבדכם, כלומר, לא אתכם, במה שיש בדעתכם ובמחשבות לבבכם, אנכי כורת את הברית הזאת — כי את אשר ישנו פה עימנו עומד היום לפני ה' אלהינו!

ומבאר הגמרא: אין לי מה שנאמר בשבועה זו שהשביע משה את ישראל אלא לאותן העומדין על הר סיני.

דורות הבאים, (35) וגרים העתידין להתגייר, מנין שאף הם בכלל זה?

תלמוד לומר: ואת אשר איננו פה עימנו

34. דברים כט יג.

הינה על הנשמות של דורות הבאים, לפי שהיו הנשמות שם בהר סיני. ואילו בשעת לידה, משביעין את הגוף.

35. העיר המהרש"א ממה שכתוב בגמרא במסכת נדה, שמשביעין את האדם בשעת לידה. וקשה, והלוא כבר השביעהו בסיני, כמבואר בגמרא "דורות הבאים". וביאר, שהשבועה בסיני

36. שיטת הרמב"ם היא שכל המקיים מצוה מדרבנן, הריהו מקיים גם מצוה מדאורייתא של

נאמר בכל לשון.

קריאת שמע, ותפלה, וברכת המזון, ושבועת העדות, ושבועת הפקדון נאמרים אף הם בכל לשון שמבין.⁽³⁷⁾

וקאמר התנא שבכרייתא נמי שבועת הדיינין אף היא בלשונה נאמרה ולכן נשבע בכל לשון שמבין בו!⁽³⁸⁾

אמר מר: אומרין לו לנשבע הוי יודע, שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא".

שואלת הגמרא: מאי טעמא הזדעזע העולם

דוקא במאמר זה של הקב"ה?

אילימא משום דמאמר זה אתיהב [ניתן] בסיני, ולכן נזדעזע העולם,

הלוא מאמר עשר דברות אף הוא נמי בסיני אתיהב? ולא מצינו שנזדעזע כך העולם,

ואלא, הסיבה שנזדעזע העולם בשעה שאמר הקב"ה "לא תשא", היא משום דחמירא שבועת שקר, יותר משאר עבירות!

ושואלת הגמרא: ומי חמירא שבועת שקר יותר מכולן?

38. ברש"י לעיל דף לח ב פירש ש"בלשונה", בכל לשון שהוא מבין בו. אולם הר"י מיגא"ש פירש ש"בלשונה נאמרה" היינו בלשון הקודש. והקשה על זה הרמב"ן מדברי התוספתא במסכת סוטה פרק ז' שמפורש שם ששבועת העדים והדיינין, נאמרת בכל לשון. ולכן פירשו הרמב"ן והריטב"א דבלשונה, היינו בכל לשון, וכדברי התוספתא.

הרמב"ם בפרק י"א מהלכות שבועות הלכה ח' והלכה י"ד, הביא אף הוא מחלוקת זו אם נשבע בלשון הקודש דוקא או שנשבע בכל לשון. ופסק שמשיעין אותו בלשון שיבין הנשבע. והיינו בכל לשון וכדברי הראשונים הנ"ל. ואכן צ"ע בדברי הר"י מיגא"ש. [ועיין בהערות הגרמ"ש שפירא שליט"א על חידושי הר"י מיגא"ש ביישוב הדברים].

עוד כתב הר"י מגא"ש, כי אף שהשבועה עצמה תהא בלשון הקודש, אולם, כאשר מסדר את הכפירה או הטענה לפני הדיינין להשביעו עליה, אינו צריך לסדרה בלשון הקודש. אלא מסדרה בלשון חול שמדבר ומבין בה, ורק את השבועה מוציא בלשון הקודש.

"ועשית ככל אשר ירווך". וכן העובר על איסור דרבנן, עובר על "לא תסור", שאף הוא מן התורה.

והקשה האילת השחר: אם קיבלו בסיני מצוות אלו של "ועשית" ו"לא תסור" שהם כוללות את כל מצוות דרבנן. מדוע צריך ללימוד המיוחד של "קיימו וקיבלו"? וצ"ע.

37. במסכת סוטה [לב ב, לג א] מבארת הגמרא הטעם, מדוע דברים אלו נאמרים בכל לשון.

קריאת שמע: דכתיב "שמע ישראל" — בכל לשון שאתה שומע.

תפלה: משום שבקשת רחמים היא, וצריך האדם להבין מה שמבקש.

ברכת המזון: דכתיב [דברים ח] ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך — בכל לשון שאתה מברך.

שבועת העדות: דכתיב [ויקרא ה] ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה — בכל לשון שהיא שומעת.

שבועת הפקדון — אתיא [בגזירה שוה] "תחטא — תחטא" משבועת העדות שאף אותה משיעין בכל לשון.

אלא הביאור הוא שמנקה הוא לשבים, ואינו מנקה לשאינן שבים! (40) ואילו בשבועה אינו מנקה אפילו לשבים — אלא עד שיפרע מהם!

עוד נאמר בברייתא: כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו. וכאן ממנו וממשפחתו.

ומקשה הגמרא: וכי כל עבירות שבתורה ממשפחתו לא נפרעים? והכתיב בפרשת המעביר בנו למולך. "ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו", ותניא, אמר רבי שמעון: אם הוא חטא, משפחתו מה חטאת? ומדוע נענשת?

לומר לך: אין לך משפחה שיש בה מוכס שנוטל ממון שלא כדין, שאין כולה מוכסין,

ואין לך משפחה שיש בה לסטים שאין כולה לסטים, ומדוע? מפני שמחפין עליו. ומשום החיפוי נחשבים גם הם כמוהו, שאף הם נחשבים כליסטים ומוכסין. ואם כן, אנו רואים שבעוד עבירות נפרעים ממנו וממשפחתו. ולא רק בשבועת שקר!?

ומתרצת הגמרא: התם, במעביר בנו למולך, אמנם נענשת גם משפחתו. אך נענשים הם בדינא אחרינא. בדין ובעונש אחר. לפי שהפורענות הבאה על המשפחה, קלה היא מן הפורענות שלו.

והתניא: אלו הן עבירות קלות נקלות הם בכך שמתכפרות בתשובה בלבד — עבירת עשה ועבירת לא תעשה, חוץ מ"לא תשא", שהיא עבירת השבועה לשקר.

ואלו הן עבירות חמורות — זו כריתות ומיתות ב"ד ולא תשא עימה! ומוכח שעבירת לא תשא אינה חמורה יותר מחייבי כריתות ומיתות ב"ד, אלא היא באותה חומרא שלהן. ומדוע נאמר ששבועת שקר חמורה מכולן?

אלא חומרתה היא, כדקתני טעמא בהמשך דברי הברייתא: וכל עבירות שבתורה נאמר בהן "ונקה" וכאן נאמר "לא ינקה"!

ומקשה הגמרא: וכי כל עבירות שבתורה לא נאמר בהן לא ינקה, והכתיב ב"ג מידות [שמות לד] "ונקה לא ינקה" ופסוק זה נאמר על שאר עוונות? (39)

ומתרצת הגמרא: ההוא, דברי הפסוק "ונקה" ו"לא ינקה" שנאמרו ב"ג מידות, מיבעי ליה למה שפירש כדרבי אלעזר, דתניא: רבי אלעזר אומר: אי אפשר לומר "ונקה", שהרי כבר נאמר באותו הפסוק "לא ינקה". אי אפשר לומר "לא ינקה" שכבר נאמר "ונקה", הא סתירה זו לכאורה, במשמעות דברי הפסוק, כיצד ניתן לבארה?

במסכת יומא בפרק יום הכיפורים. אולם כאן, בשבועה אף יום הכיפורים אינו מכפר אלא רק על ידי פירעון!

אבל הרמב"ן כתב, ששבועת שקר לא חמורה יותר מחייבי כריתות לענין זה. אלא חמורה היא יותר מחייבי לאוין, והרי היא כמו חייבי כריתות לענין כך שלא מועילה בה תשובה, ואף יום

39. רש"י בפירושו על הפסוק [שמות לד ז] פירש שלפי פשוטו משמע, שאינו מותר על העוון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט.

40. כתב המהרש"א שאף בשאר עבירות, אין הקב"ה מכפר על ידי התשובה אלא התשובה תולה ויום הכיפורים הוא שמכפר. כמבואר

אולם **הכא** בנשבע לשקר, **בדינא דידיה**, עימו באותו דין ובאותו עונש — נענשים גם בני משפחתו.

וחילוק זה בין עונשו של המעביר בנו למולך לדין עונשה של משפחתו, נלמד **ברתניא**: **רבי אומר** "זהכרתי אותו" [האמור במעביר בנו למולך] **מה תלמוד לומר** מדוע נאמר "אותו" והלא ודאי שכיון שהוא בעל העבירה, הוא נידון בכרת?

התשובה — **לפי שנאמר** "ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו" יכול להילמד מכך הדין שכל המשפחה כולה תידון בהיכרת,

תלמוד לומר "אותו" — **אותו בהיכרת, ולא כל המשפחה כולה בהיכרת!**

ומיעוט זה של דין המשפחה נאמר רק במעביר בנו למולך אך לא בנשבע לשקר, שאף משפחתו נידונת בדינו.

עוד נאמר בברייתא: **וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו. וכאן ממנו ומכל העולם כולו.**

שנאמר [הושע ד — א]: "שמעו דבר ה' בני ישראל כי ריב לה' עם יושבי הארץ כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלוקים בארץ. [פסוק ב:] **אלה וכחש ורצח וגנב...**" אלה וכחש — הרי זו שבועה לשקר. **וכתיב**, בהמשך שם נאמר [פסוק ג] "**על כן תאבל הארץ** ואמלל כל יושב בה..." ומשמע, שעל עון שבועת שקר, נפרעים מכל מעולם.

שואלת הגמרא: **ואימא עד דעביר להו לכולהו**, יתכן כי אין העולם נענש אלא אם כן נעשו כל העבירות הללו?

— **לא סלקא דעתך**. לא יתכן לומר כך. **דכתיב** [ירמיהו כג י]: "**מפני אלה אבלה הארץ**". ו"אלה" הינה שבועה שקר. ומוכח שרק משום כך — נענש העולם כולו!

ומקשה הגמרא: **וכי בכל עבירות שבתורה מכל העולם לא נפרעים? והכתיב** "וכשלו איש באחיו" כשלו ונענשו איש בעון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה ונענשים בעון חבריהם, ואם כן אנו רואים שגם בעבירות אחרות נפרעים מכולם?

ומתרצת הגמרא: **התם בשאר עבירות** לט-ב שבתורה, מדובר כאשר **שיש בידם**, ביד האחרים **למחות** בבעל העבירה, ולא מיחו בו. ולפיכך נענשים הם על עוון זה, שלא מיחו. אולם לא נענשים הם על העבירה שלו. ואילו בשבועת שקר נענש העולם כולו עבורו, ואפילו אותם שלא היה בידם למחות.

ומעתה, לאחר ששינוי בברייתא שבגלל שבועת שקר נענשת משפחתו ונענש גם העולם כולו, וכמו כן שינוי שכל משפחה שיש בה מוכס כולם נענשים משום שמחפים הם עליו, וכן שינוי שבשאר עבירות, כאשר יש בידם למחות ולא מיחו, קרינן ביה "וכשלו איש באחיו" ונענשים כולם, נשאלת השאלה:

מאי איכא בשאר עבירות בין רשעים דמשפחתו לרשעים דעלמא, שהרי כולם